

# Diákszociális gondoskodás

ELŐADTA RUDAI REZSŐ

Az egyetemi ifjúság segélyezés formájában való támogatásának a szükségessége a világháború utáni kor egyik sajátosan jellemző jelensége. Kényszerű körülmények, valamint magasabb érdekek és szempontok készítették az államot és indították a társadalmat egyaránt arra, hogy a szociális gondoskodást az egyetemi ifjúságra is kiterjesszék. Azonban már 1920-ban és azóta is sok érv hangzott el a szelekció folyamatának a segélyezés útján való befolyásolása mellett, ellene is, amiért a tárgyilagos állásfoglaláshoz az említett jelenség minden oldalú és szempontú megvilágítása szükséges. Ez okból, mielőtt a diákszociális gondoskodás problémáját megvizsgáljuk és igazgatását, valamint szervezését bemutatjuk, röviden át kell tekinteni a jelenség társadalmi háttérét, azt az élettényt, melyből kisarjadt, hogy azután az így nyert adatok alapján megállapíthassuk a felmerülő problémákat, a szükséges szempontokat és szervezési szabályokat.

A társadalmi háttérből az első mozzanat, mely a figyelmet a problémával kapcsolatban magára vonja, az egyetemi hallgatók számának az alakulása. A századforduló óta, azaz az utolsó 40 év alatt az egyetemi hallgatók száma sajátosan alakult. 1899-ben 10.000 körül volt az összes hallgatók száma s ez 1914-ig lassan emelkedett, amikor is 15.000-re nőtt. A világháború és a forradalmak alatt a létszám erősen hullámzott (7.800-17.600 között) s némi csillapodás 1920-ban jött létre, de egyben 1923-ban mindjárt rekordmagasságot – 20.000-et – ért el, mely után 1926-ig lassú apadás állott elő (13.000), ezt azonban 1933-ig ismét emelkedés (14.500-as) követte. Azóta megállapodás felé halad a létszám görbéje s évenként csökken, az 1938-39. tanévben 11.800 a létszám, ami már az 1903. évi helyzetnek felel meg.

Az egyetemi ifjúság számának erős megnövekedése súlyos jelenség, melyet némileg enyhít az a körülmény, hogy az egyetemre törekvők számának megduzzadása világjelenség s a világ minden államában megtalálható. Mindenütt – az egyetlen Svájc kivételével – megkétszereződött, sőt néhol még meg is háromszorozódott a létszám. Mivel 1865-ben a magyarországi összes egyetemi hallgatók száma csak 3.300 volt, ennek a létszámnak 35 év alatt bekövetkezett megháromszorozódása (1899-ben már 10.300) arra mutat, hogy a magyar társadalomban már a múlt század utolsó harmadában mélyreható változások történtek, melyeknek kihatása jelen századunkban is érezhető. Erre a belső társadalmi változásra utal az érettségizők számának alakulása is.

A múlt század utolsó szétendezésében 4.600-an tettek sikerrel érettségi vizsgálatot, s számuk 1914-ig állandóan emelkedett, mikor is, az utolsó békeesztendőben, 8.700-ra nőtt, vagyis közel megduplázódott. Itt a legmagasabb emelkedés a világháború alatti két esztendőben (1916. és 1918.) következett be, amikor 11.000, illetve 10.000 volt a számuk. Ez is még a háború előtti idők belső változásának a következménye és a világhá-

háború győzelmes befejezése esetén is problémát jelentett volna, de még inkább jelentett súlyos gondot a megcsonkítás után. A háború után az érettségizők száma 1923-ig átmenetileg lassan csökkent (5.700-ra), hogy azután ismét erőteljesen emelkedjék 1932-ig s itt 8.900-as magasságot érjen el. Azóta a számuk lassan, de állandóan esik. 1899-1916 között a gimnáziumi érettségizők száma 2.800-ról 6.500-ra emelkedett, a felsőkereskedelmi iskolai érettségizők létszáma is 1.300-ról 3.700-ra nőtt. Összegezve: az utolsó 40 év alatt mintegy 250.000 fiú és leány szerzett érettségi bizonyítványt s mintegy 100.000-en szereztek egyetemi és főiskolai képesítő oklevelet, ami önmagában csak az ország társadalmi kultúrszintjének erőteljes emelkedését igazolja s még nem válságjelenség. Három folyamat végzetes találkozása tette azzá, t. i. a múlt század végén megindult intenzívebb társadalmi emelkedés folyamatának, valamint a világháború vérzivatarában érdemeket szerzett magyar ifjúság nagytömegű hazaözlésének a megcsonkítást követett tömeges kiutasítások folyamatával való találkozása okozta, amikor is a kiutasított menekült, főleg magyar értelmiségi rétegek gyermekei léptek a középiskolákba és az egyetemekre, kiket az intellektuális pályákról nem lehetett kizárni. Az első folyamat miatt nem történhetett a másodikkal nyugodt felszívása, s a második miatt állott elő zavar az elsőben, amit súlyossá az ország megcsonkítása és a nagyszámú menekülés tett, amely a világháború előtt megindult folyamatot már nem bírta el zavar és zökkenés nélkül. Az egyetemi hallgatók szüleinek társadalmi hivatási megoszlása ennek a társadalmi folyamatnak a mélyére világít rá, amikor az itt bekövetkezett eltolódásokat mutatja be.

Az östermelésből 1899-ben 13.9% ment az egyetemre s 1916-ban érte el a legmagasabbat a 18.8%-ot, ez a szám 1935-ben 9.9%-ra esett vissza. Az ipar-, kereskedelem-, bányászati és hitel köréből 1899-ben 18.1%-os részvételt látunk, amely arányszám 1919-ben érte el a rekordmagasságot, a 46.9%-ot; ez a szám azóta 34.2%-ra csökkent. Az értelmiségből 1899-ben 63% jött az egyetemre, amely arányszám azután lassan és állandóan csökkent s csak a legutolsó években, 1935. óta emelkedett ismét jelentősen a 45-50% felé. A nyugdíjasok és egyéb hivatásúak rétegéből 1899-ben 5%, 1922-ben 19.9% jött az egyetemre, azóta ez a szám visszaesett 7%-ra. A menekülteket felvevő nyugdíjasok kategóriája az értelmiséggel együtt mindig az összes egyetemi hallgatóknak mintegy 50%-át képviseli, amiért a diákszociális gondoskodás nálunk középosztályos probléma is és fontos nemzeti feladat.

A hivatási általános megoszlásnak azonban nagyon figyelemre méltó az a két részletezése, melyet Laky Dezső, az egyetemi diákstatisztika egyik kiváló úttörője dolgozott ki. E szerint: az 1930. év januárjában történt statisztikai felvételezés alapján: 12.392. hallgató közül 3.954 hallgatónak az atyja birt egyetemi, ill. főiskolai oklevéllel, azaz az összes hallgatóknak csak 30.5%-a. Az 1932-33. tanévben a 15.766 hallgató közül pedig 4.769-nek az atyja birt oklevéllel, azaz 30.1 %-a. Az összes hallgatók viszonylatában részletezve ezeket az adatokat azt látjuk:

	1930- ban:	1932/33- ban:
Östermelés . . . . .	2.1%	2.1%
Bányászat, ipar, kereskedelem, hitel és közlekedés együtt . . . . .	3.2%	3.5%
Köztisztviselők, pap, tanár, tanító, egyéb szabad hivatások (ügyvéd, mérnök stb.) együtt . . . . .	19.9%	19.3%
Nyugdíjas tisztviselő, tőkés, pap, tanár, tanító együtt . . . . .	5.4%	5.2%
<b>Összesen:</b>	<b>30.5%</b>	<b>30.1%</b>

Ebből az összeállításból azt láthatni, hogy az oklevéllel bíró szülők szerinti megoszlásban az őstermelős alig marad a bányászat-ipar-kereskedelem mögött, s hogy az okleveles értelmiség gyermekei az összes hallgatóknak %-ét képviselik.

A társadalmi emelkedést hűen mutatják be a Laky Dezső adatainak feldolgozása alapján a jelzett két évre szóló következő hivatási részletezett adatok:

	1930:	1932/33:
<b>Őstermelés:</b>		
Nagy-, középirtokos, bérlő . . . . .	2·2%	2·6%
Kisirtokos, kisbérlő . . . . .	6·7%	6·9%
Gazdasági tisztviselő . . . . .	1·5%	1·6%
Gazdasági munkás, cseléd . . . . .	1·2%	1·2%
<b>Bányászat, ipar, kereskedelem, közlekedés és hitel együtt:</b>		
Önálló . . . . .	16·2%	15·5%
Tisztviselő . . . . .	14·3%	13·9%
Egyéb alkalmazott . . . . .	5·2%	5·3%
<b>Közszolgálat, szabad foglalkozásúak (értelmiség):</b>		
Köztisztviselő, katonatiszt . . . . .	13·4%	14·1%
Pap, tanár, tanító . . . . .	10·8%	11·5%
Egyéb tisztviselő és szabad hiv. . . . .	8·5%	7·5%
Altiszt, szolgál . . . . .	1·4%	1·9%
<b>Nyugdíjasok és egyebek:</b>		
Nyugdíjas tisztviselő . . . . .	14·2%	12·8%
Nyugd. altiszt . . . . .	2·6%	3·6%
Tökés, háztulajdonos . . . . .	1·2%	0·7%
Napszámos . . . . .	0·1%	0·1%
Egyéb és ismeretlen . . . . .	0·5%	0·6%
<b>Összesen:</b>	<b>100·-%</b>	<b>100·-%</b>

Ezek az emelkedések és apadások világosan mutatják az emelkedés és a szelekció alapirányait.

A társadalmi kapillaritás meggyorsulása mellett a háborúból hazatértek és a menekültek bekapcsolódása duzzasztották meg az intellektualizálódási folyamatot, azonban még az is serkentőleg hatott, hogy mindenütt a minősítési igény megnőtt és egyre magasabb képesítés előírásával találkozunk, ami nagyrészt az élet differenciálódásának és a vezetés, igazgatás racionalizálódásának is egyik következménye. Mindezek alapján azt láthatni, hogy az egyetemi diákszociális gondoskodás szükségessége bonyolult komplex jelenségeken nyugvó alapra támaszkodik, s az iratlan alkotmánnyal bíró államunkban a főproblémát és feladatot abba sűriti, hogy a nemzeti gyökerű, a nemzeti tradícióval érületben, tudatban és akarásban erősen telített rétegeket támogassa elsősorban, mert ezzel a nemzet életét is szolgálja. S mindezek az adatok és tények arra világítanak rá, hogy a diákszociális gondoskodásnak céltudatos megvalósítása nemzeti szükségesség és mind a középosztályt támogató, mind pedig a más rétegekből is származó tehetségek egészséges szelekcióját szabályozó feladat és kötelesség.

A világháború előtti évtizedekben az egyetemi diákság szociális gondozása ismeretlen volt. Az erős családi vagy vagyoni alap és a tehetség volt a társadalmi emelkedés szelekciós emeltyűje. Ennek megfelelően a tanulás lehetősége nyitva állott azok előtt, akik a tanulás terhét elbírták, de nyitva állott azok előtt is, akiknek tehetsége ösztöndíj

elnyerését el tudta érni. Jelentős alapok és alapítványok, valamint az állami költségvetésbe évenként felvett összegek szolgáltak erre a célra. A társadalom az áldozathozatalból jelentékeny mértékben vette ki a maga részét. S jellemző, hogy a legelső magyarországi egyetemi diákszervezetek segítő-egyesületek voltak ilyen céllal. Pl. 1861-ben alakult a budapesti tudományegyetemi „Joghallgatók Segítő és Tudományos Egyesülete” és ugyanennek az egyetemnek „Orvostanhallgatók Segítő és Önképző Egyesülete”, 1862-ben jött létre a „Műegyetemi Segélyegylet”, 1863-ban a „Gyógyszerészhallgatók Segély és Önképző Egyesülete”, 10 évvel később 1873-ban a budapesti tudományegyetem „Bölcsészettanhallgatók Segítő Egyesülete”, 1891-ben az „Egyetemek Kórházegylete” és 1898-ban az „Általános Egyetemi Segítő Egyesület” a kulturális és társadalmi célú egyesületek csak a 80-as évek vége felé kezdtek megalakulni. Az egyesületek számának növekedése, az érettségizők és az összes egyetemi hallgatók számának erős emelkedése hűen visszatükröződik az állami költségvetésben is. Amíg ugyanis 1900-ban 181.116 korona szerepelt a vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetésében egyetemi és általános ösztöndíjakra, valamint menza és internátusi támogatásra, addig 1905-ben már 262.316, 1911-ben 470.276 és 1914-ben 708.772 korona volt felvéve. Szorosan vett egyetemi tanulmányi ösztöndíjakra azonban 1900-ban: 49.120, 1905-ben: 45.580, 1911-ben: 46.180 és 1914-ben: 58.380 korona volt csak költségvetésileg előirányozva, A tanárképző intézetek 1905-ben: 27.800, 1911-ben: 35.400 és 1914-ben: 65.400 korona összegű ösztöndíjat kaptak költségvetésileg. A költségvetési tételek nagy emelkedése tulajdonképpen a főiskolai ösztöndíjak beállítása, valamint az internátusok építése és támogatása folytán állott elő, ami az akkori tudománypolitika alapirányára mutat élesen rá. Az ösztöndíjak és évi támogatások igazgatása 1914 előtt a következőképp történt: az ösztöndíjak számát és összegét a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapította meg s azokat az érdemesség feltételeinek megfelelő tanulmányi előmenetel alapján az egyetem adományozta. Az internátusi, segítő egyesületi és menza támogatásra nézve, az intézmények élén álló egyetemi tanárelnökök évről-évre felterjesztették a miniszterhez kérelmeiket és kívánásaikat. Ezek az igények és kérelmek összeállítottak és megfelelő deliberálás alapján felvették a költségvetésbe. A támogatás összegeit a minisztérium a tanárelnököknek utalta ki elszámolás kötelezettsége mellett. Az egyes tanárelnökök azután az érdekelt karok tanáraiból és a segítő egyesületek, menzák és internátusoknál szóbajövő ifjúsági vezetők bevonásával bizottságokat alakítottak, melyek véleményező szervként támogatták a tanárelnököket a támogatásban való egyéni részesítés keresztülvételében. Az alapok és alapítványok jövedelmeiből álló ösztöndíjaknak adományozása is az említett módon ment végbe.

1914 előtt tehát: tandíjmentesség, tanulmányi ösztöndíj, menza és internátusi, valamint segítő egyesületi támogatás szolgált a tehetségek érvényesülését, a normális szelekciót. Mindez 1919 után lényegesen megváltozott. Az alapok és alapítványok nagy része elértéktelenedett, az állam támogató ereje erősen csökkent, ami a költségvetési tételek nagymérvű visszaesésében is kifejezésre jutott.

A frontról és fogságból ezrével tértek vissza katonák minden anyagi erő és támogatás nélküli állapotban, s a menekültek ezrei is segítséget várva érkeztek hozzánk. Magyary Zoltán az egyetemi hallgatók diákszociális gondozásáról 1929-ben írt emlékiratában erről az időről a következőket írta: „Az összeomlás után a harctéren és a hadifogságban feltorlódott évfolyamok ifjúsága egy tömegben tért vissza és számukat nagymértékben szaporították a menekültek is. Hozzá a menekültekkel együtt Budapestre

menekült a kolozsvári és a pozsonyi egyetem is. Viszont a debreceni egyetem elhelyezése kérdésére még annyira kezdetleges volt, hogy ott rendszeres egyetemi oktatás meg nem indulhatott. Ily módon Budapesten több mint 20.000 egyetemi hallgató torlódott össze, kiknek túlnyomó része önhibáján kívül sok időt vesztett tanulmányaiban, sok szenvedésen és nélkülözésen ment át és ennek alapján méltán kívánta, hogy tanulmányait minél előbb befejezhesse és kenyérkeresetre képesítő oklevélhez jusson. Ez volt kezdete annak az időnek, amelyben az egyetemi diákszociális probléma Magyarországon a mai értelemben fellépett.... A parancsoló szükség hatása alatt maga az ifjúság igyekezett önmagán segíteni és szervezeteket rögtönzött... A társadalom és az állam bizalommal és együttérzéssel nézte az ifjúság önségélyét és azt maga is támogatta szintén rögtönzött átmeneti módokon és eszközökkel. Így jöttek létre a különféle diákszallók és kollégiumok. ... a különféle menzák, olcsó lakás és olcsó koszt nyújtására, társadalmi gyűjtések pénzsegélyek biztosítására, az állam és az egyetemek maguk pedig igyekeztek tandíj- és vizsgadíj kedvezményeket, sőt tanulmányi kedvezmények útján segíteni azt a generációt, amely a hazáért mint katona, vagy mint menekült annyit szenvedett, hogy a legméltányosabb elbírálás mellett is úgy érezte, hogy még mindig a köz maradt neki az adója.”

S ebben az időben alakulnak nagy számban a diákegyesületek és diákszövetségek is. A diáksegélyezés céljából alakultak meg Budapesten, a már felsorolt segítő egyesületeken felül: az Országos Magyar Diáknyomorenyhítő Akció, a Centrum Hitel és Fogyasztási Szövetkezet és Kiadóvállalat. Szegeden 1923-ban hívta életre Szandtner Pál egyetemi ny. r. tanár az Egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Irodát, majd 1928-ban javaslatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter felállította a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézetet. Debrecenben 1921-ben a Tisza István Tudományegyetem kezdeményezésére társadalmi mozgalom létesítette a Diáksegély-Pénztárt, majd a Diákjóléti Iroda is megszerveztetett s létrejött az összes diákjóléti intézményeket (pénztárt, irodát, menzát és internátust) a társadalmi támogatás szempontjából is összefogó Diáksegélyező Bizottság. Pécsent Entz Béla egyetemi ny. r. tanár Egyetemi Diákvédő Irodát létesített; alapok gyűjtettek a segélyezéshez s Tolna és Békés vármegye is állandó jellegű támogatást biztosított. A Műegyetemen az 1862-ben alapított Segítő Egyesület fejtett ki nagy és eredményes tevékenységet. 1924-ben József kir. herceg családi ékszerai közül egy nagyértékű diadémot ajándékozott a magyar ifjúságnak, melynek ellenértéke 1927-ben diákház létesítésére fordított.

A rendszeres támogatást a belügyminiszternek 1923. évben kiadott ama rendelete tette hathatósan lehetővé, hogy a záróradijakból befolyó összegeket diákjóléti célokra átengedte; ez a rendelkezés még ma is fennáll. Az egyetemek mindezekben a támogatásokon felül igen nagymérvű tandíj elengedéssel, vizsgadíj kedvezményekkel is hatalmas közvetett támogatási nyújtottak. Csak példaképpen álljon előttünk ez az adat: 1930-ban egy félév alatt az összes egyetemi hallgatóknak 43.5 %-a élvezett egész, vagy fél tandíjmentességet, köztisztviselői tandíjkedvezményt mintegy 390.000 pengő értékben,

Mindezek az intézkedések és támogatások hatékonyan csökkentették az egyetemi diákság szociális bajait és nehézségeit, ugyanakkor azonban a társadalmi akciók sokféleségének hátrányos következményei is néhol már mutatkozni kezdtek. Az Országos Diáknyomorenyhítő Akció megszüntetett, s 1929-ben a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen is szerveztetett – a budapesti jogi karra Szegedről kinevezett Szandtner Pál professzor vezetése alatt – az Egyetemi Diákjóléti és Diákvédő Iroda. 1930 óta a belügyminiszter a záróradijak összegeit közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi

miniszternek küldi meg felhasználás végett. A közszolgálati alkalmazottak gyermekei tanulmányainak rendszeres támogatása céljából gróf Klebelsberg Kunó az 1927: XIV. törvénycikkkel ösztöndíjat alapított, költségvetésileg évi 1,000.000 pengő hozzájárulással. A törvény és az azt végrehajtó rendelet szerint: a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapította meg évenként az adományozható ösztöndíjak számát. A középiskolások évi 400 pengő, az egyetemi, valamint a Zene- és Képzőművészeti főiskolai hallgatók évi 800 pengő, a már oklevelet szerzettek legfeljebb 2 évig évi 1.000 pengő ösztöndíjat kaptak. A középiskola tanártestülete szemelte ki, megfelelő tanulmányi előmenetel esetén, a családszociális körülmények figyelembevétele alapján, az ösztöndíjasokat s ezek folyamódványait felterjesztette a miniszterhez döntés és adományozás végett. Az egyetemek karai és a főiskolák igazgatóságai pedig lehetőleg hivatalból jelölték ki az ösztöndíjra érdemes hallgatókat s ezeknek a karok, illetőleg igazgatóságok adományozták az ösztöndíjat a miniszterhez történt utólagos bejelentés mellett. Az ösztöndíjasok automatikusan az ösztöndíj élvezetében maradtak mindaddig, amíg arra tanulmányi tekintetben érdemtelenné nem lettek, vagy családszociális viszonyaik kedvezően meg nem változtak. Emellett a többi társadalmi hivatású rétegekből származó hallgatók is a felsorolt diákjóléti intézmények útján jelentős segítségben részesültek. Az 1931-ben bekövetkezett gazdaságiváltság miatt az 1931: XXVI. törvénycikk alapján a közalkalmazotti ösztöndíj ebben a formájában megszűnt, azóta a vallás- és közoktatásügyi miniszter évről-évre biztosít fedezetet erre a célra s állapítja meg esetenként a tanulmányi segély elnyerésének a feltételeit. A jelenlegi rendszer szerint, a közszolgálati alkalmazottak gyermekei részére engedélyezendő tanulmányi segélynek egy-egy karra eső részét a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletileg állapítja meg, s az egyetemi karok tanártestülete kari ülésen hozott határozattal adományozza azokat, a miniszter jóváhagyó tudomásulvétele mellett. A középiskolák és a főiskolák csak javaslatot terjesztenek fel és a miniszter dönt.

Ugyanebben az időben nyertek vallás- és közoktatásügyi miniszteri jóváhagyással végleges szervezeti formát az egyes egyetemek keretén belül felállított diákjóléti irodák, jóléti bizottságok: így a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen és a József Nádor műegyetemen 1930-ban, a debreceni és a pécsi tudományegyetemen 1931-ben, mégpedig a szegedi tudományegyetemen már 1923-ban felállított Iroda szervezetére való különös tekintettel. Ekkor alakult ki az az igazgatási rend, mely ma is fennáll s melyről még szólni fogunk. 1937-ben Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, a minisztérium hozzájárulásával, nagyjelentőségű intézkedést tett, amikor a kiváló képességű és tehetségű egyetemi és főiskolai hallgatók, valamint a közép és középfokú iskolai tanulók részére „Horthy Miklós Ösztöndíjat” alapított, egyenlő ráutaltság esetén előnyt biztosítván az őstermelők és kisiparosok, vitézek, hadirokkantak és tűzharcosok gyermekeinek valamint a hadiárvának. Évi 300.000 P jut így a tehetséges és nemzethű fiatalok részére. Az első évben 400 közép- és középfokú iskolai tanuló nyert évi 200 pengős ösztöndíjat, 400 egyetemi hallgató pedig 200, illetőleg 360 pengős és 100 tudományos szolgálatot díjtalanul végző gyakornok évi 600 pengős ösztöndíjat, vagyis összesen 900-an. Ezt az ösztöndíjat a vallás-és közoktatásügyi miniszter adományozza az egyetemek karainak, valamint a főiskolák és középiskolák igazgatóságainak javaslata alapján, s annak elnyerése végett évenként pályázatot hirdet. Az ösztöndíjat a középiskola V. osztályától, illetőleg a középfokú iskolák I. osztályától kezdve automatikusan élvezzi a tanuló és azt magával viszi az egyetemre, főiskolára, és élvezzi mindaddig, amíg képesítő oklevelet nem szerez, feltéve hogy kiváló tanulmányi előmenetele megmarad és ráutaltsága is

fennáll. Az elvesztett ösztöndíjat csak új pályázat útján lehet ismét elnyerni. Az ösztöndíj alapból a miniszter ruha- és tankönyv adományt is juttathat.

Az áttekintőleg vázolt intézkedések nyomai az egyetemi ifjúság szociális helyzetén is észlelhetők. Amíg ugyanis pl. az 1924/25. tanévben az összes hallgatónak 37.3 %-a lakott a szüleinél, 13.1 %-a a saját, vagy rokona lakásában, 24.3%-a diákkollégiumban és 24.8 %-a hónapos szobában, addig az 1936/37. tanévben már 49.3 %-a lakott a szülői otthonban, 20.6%-a diákkollégiumban, 16.5 %-a hónapos szobában és 13.7%-a egyéb helyen, ami azonban egyúttal a szelekció helyesebb irányára is utal már.

Jelenleg három pilléren nyugszik a diákszociális gondoskodás: a Horthy Miklós ösztöndíjon, a közalkalmazotti tanulmányi segélyen és az egyetemi diákjóléti intézmények által, vagy közbenjöttével engedélyezett tanulmányi segélyeken; ezt erőteljesen kiegészítik az egyetemek által nyújtott közvetett támogatások, így a tandíjmentesség, tandíj és vizsgadíj és laboratóriumi díjkezdvezmények is. Az egyetemi hallgatók számára Budapesten 24 férfi kollégium mintegy 2000 ágygal, 11 női kollégium 560 férőhellyel és 10 diákmenza, Szegeden 5 férfi kollégium 290 és 2 női kollégium 230 ágygal és 1 diákmenza, Debrecenben 4 férfi kollégium 330 és 1 női kollégium 53 ágygal és 1 diákmenza, Pécsen 2 férfi kollégium 310 és 1 női kollégium 60 ágygal és 1 diákmenza, végül Sopronban 3 férfi kollégium 150 ágygal, vagyis összesen 38 férfi kollégium 3080 és 15 női kollégium 90c ágygal és 13 diákmenza áll rendelkezésre, ami a Magyar Zoltán által vázolt 1929. évi létszámnál mintegy 333 (301 férfi és 32 női) férőhellyel több.

A diáksegélyezés rendszerességét, az állandó tájékozódást és ellenőrzést a pontos nyilvántartásokat vezető egyetemi diákjóléti intézmények biztosítják. Szervezetileg három kategóriát találunk. Az első szervezeti forma, mely szerint a Pázmány Péter, a Ferenc József és az Erzsébet tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodája szervezve van, az egyéni vezetés alapján áll. Az egyetemi tanács meghatározott időtartamra tanárai sorából tanárelnököt választ, aki az irodát vezeti és szétosztja a segélyeket, valamint a karokkal, a menzákkal és diákkollégiumokkal állandó kapcsolatban áll. A második: tanári-bizottság formájában van szervezve; ez a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Diákjóléti Irodájának a szervezeti formája. Az Iroda élén a rektor áll, ügyvezető alelnöke a Műegyetemi Segélyegylet mindenkor tanárelnöke, tagjai pedig a budapesti Műegyetemi Karok osztályai által választott egy-egy tanárképviselő, valamint a Műegyetemi Segélyegylet tanárelnöke és a Hungária Magyar Technikusok Egyesületének magistère. Ez az Iroda egyesíti magában a Műegyetem karainak hivatalos képviselőit, diákjóléti intézményeinek és ifjúsági szervezeteinek vezetőjét. A segélykérelmek fölött tanári bizottság dönt. A harmadik, a vegyes bizottsági formát a debreceni egyetem Diákjóléti Bizottsága képviseli. Ennek elnökét és alelnökét a tanárok sorából az egyetem tanácsa választja négy évre. A Bizottságba mind a négy kar 2-2 tanártagot választ ugyanerre az időre. De helyet foglalnak a Bizottságban az ifjúságnak az egyes karok hallgatói által a kari dékán összehívására évenként megválasztott képviselői is. A Bizottság három előadót választ kebeléből, kik az internátus, a menza és a segélyező iroda ügyeit adják elő. A segély- és kedvezmény iránti kérelmek fölött – az előadók referátuma alapján – a Bizottság szótöbbséggel határoz és dönt.

Mind az öt egyetemi diákjóléti intézmény működéséről évenként jelentést tesz és pénzkezeléséről elszámolást nyújt be saját egyeteme tanácsának és a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Az ellenőrzést az egyetemi tanács, a felügyeletet a vallás-

és közoktatásügyi miniszter gyakorolja. Bevételeik forrása a minden egyetemi hallgatótól a félévi beiratkozások alkalmával szedett diákjóléti alap-mellékdíj hozzájárulás, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszter, továbbá az egyetemek tanácsai által rendelkezésre bocsátott összegek, majd a közületek hozzájárulásából és a társadalmi adakozásokból befolyó összegek. Az egyetemi városok, törvényhatóságok, megyék mindenkor támogatják ezeket az intézményeket segélyadományokkal.

Az egyetemi diákjóléti intézmények igazgatási szervezete a következő: Mind az öt egyetemi intézmény a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt áll, ki a szervezeti szabályzatokat is jóváhagyja. Működésük főleg a következő feladatokra terjeszkedik ki: az egyetemi ifjúság számára szociális kérdésekben felvilágosítás nyújtása, a diákság szociális helyzetének állandó figyelemmel kísérése, a tandíj-, vizsgadíj-, élelmezési-, lakáspénz-, ruha-, tankönyv-, gyógykezelési- és úti-segélyek, becsületbeli kölcsönök engedélyezése (azonban mindig egyéni elbírálás alapján, alapos kivizsgálása után), az egyetemen vagy egyetemi városban levő diákjóléti intézmények (kollégium, menza stb.) közötti együttműködés előmozdítása, a társadalmi gyűjtésakció szorgalmazása s végül a segélyezésről pontos nyilvántartás vezetése. Egyben kapcsolatot tartanak fenn az u. n. kebelbéli ifjúsági segítő-egyesületekkel is. Véleményező és javaslattevő szervként működnek a vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására minden egyéni segély, vagy általános diákjóléti ügyben is. Ezeket az intézményeket jelenleg a következő egyetemi tanárok vezetik: Budapesten a tudományegyetemet Szandtner Pál, a műegyetemet Oltay Károly, Szegeden Polner Ödön, Debrecenben Bókay Zoltán és Pécssett Entz Béla. Működésük eredményességét ez az egy-összesítő adat is igazolja.

Az öt egyetemi diákjóléti iroda, jelenlegi szervezeti formájában, az 1931/32. tanévtől az 1937/38. tanévig bezárólag a 7 tanév alatt összesen mintegy 38.500 egyetemi hallgatónak nyújtott segélyt mintegy 1,550.000 pengő értékben, ami az egyéni elbírálást, kezelést is figyelembevéve, igen nagy munka, de egyben jelentős eredmény is. Ez a működés a kérelmek egyéni kivizsgálása és a többszörös segélyezés lehetőségét kizáró, vagy legalább is erősen csökkentő nyilvántartás vezetése és az ellenőrzés gyakorlása által a diákszociális gondoskodást megnyugtató alapokra helyezte. S ily módon lehetséges a segélyezés és támogatás alapszempontjainak egyöntetű érvényesítése is. Az alapszempont kettős: 1. a megfelelő (az átlagnál jobb) tanulmányi előmenetel (a tandíjmentességre jogosító előmenetel), és 2. a családszociális körülmények (anya hadirokkant, tűzharcos, vitéz, testvéreinek száma, kora, ellátatlansága, szülők vagyoni helyzete és jövedelme, hivatása stb.). S nagy szerepet játszik a szülők vagyoni helyzetéről és jövedelmi viszonyairól szóló hatósági igazolás pontossága, mert ez az elbírálásnak az alapja. Ezért a segélyezés valódi eredményességének, azaz annak, hogy csak a valóban ráutaltak kapjanak segélyt, közvetett főtenyezője az a közigazgatási tisztviselő is, aki ezt a bizonyítványt, igazolványt kiállítja, igazolja.

A társadalmi szervezetek, diákegyesületek is folytattak és folytatnak segélyezést, melynek összegei azonban nem ismeretesek.

A diákszociális gondoskodással közvetett, főleg a működés utóhatásaiban kapcsolatos tevékenységet fejt ki a Szandtner Pál egyetemi tanár javaslatára vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelettel 1928-ban szervezett „Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet”, mely pályaképekkel, valamint az egyetemi, főiskolai tanulmányok kívánalmait és költségeit feltüntető kiadványokkal a matúran-



usok számára nyújt értékes tájékoztatást és útmutatást, másrészt az érettségizőktől a körkérdésekre kapott válaszok alapján tájékoztató jelentést ad évenként a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az egyetemre, főiskolára törekvők várható számáról, ami a zártszám megállapításánál igen hasznos.

Még – röviden – meg kell emlékezni a magyar Felvidék visszacsatolásával hazai egyetemekre és főiskolákra átiratkozott egyetemi hallgatókkal kapcsolatban szükségessé vált diákjóléti intézkedésekről is. Mintegy 700 hallgatóról volt szó, kiknek nagy része súlyos szociális helyzetben volt. A budapesti diákkollégiumok vezetőségeinek, de különösen Budapest székesfőváros polgármesterének segítő készsége tette lehetővé az itt tanulni óhajtó hallgatók ingyenes, vagy nagyon kedvezményes elhelyezését; ugyanígy Debrecenben és Szegeden is. A diákmenzák is bekapcsoltattak s ezáltal volt lehetséges az átmenet zavartalanságának biztosítása is. A vallás- és közoktatásügyi miniszter igen nagy mérvű tandíjkezdmény elrendelésével, az egyetemek pedig széleskörű tandíjmentesség engedélyezésével nyújtottak hathatós támogatást. A menza- és szállás-díjak, valamint az elvi okokból el nem engedhető egyetemi iratkozási mellék-díjak fedezésére szolgáló segélyekre a „Magyar a Magyarért” mozgalom vezetősége nagy megértéssel mintegy 100.000 P-t bocsátott a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezésére, mely összegből az 1938/39. tanévbe iktatott január-február havi pót-félévnek és a II. félévnek ezek az említett költségei megtéríthetők és fedezhetők lesznek.

Rövid előadás keretében vázlatosan igyekeztünk áttekinteni azt a társadalmi hátteret, melyből a diákszociális gondoskodás problémája származott, s igyekeztünk bemutatni a gondoskodás társadalmi, igazgatási és egyetemi vonatkozásait, valamint szervezetét és ennek működését. A diákszociális gondoskodás múltjának beható ismerete és a jelen tapasztalatainak felismerése rávilágít egyben a jövő várható és kitűzendő feladataira, amelyeknek tárgyalása azonban túllépi ennek az előadásnak a kereteit és határait.

A magyar állam 1920. óta a vallás- és közoktatásügyi miniszter tárcája keretében tanulmányi ösztöndíjakra és segélyekre, továbbá internátusi és ifjúsági egyesületi támogatásra mintegy 11,000.000 pengőt fordított. (Az Ádob-akcióra külön 4 milliót fordított.) Ehhez hozzá kell venni az egyetemi diákjóléti intézmények, továbbá a menzák és kollégiumok, valamint az ifjúsági és társadalmi egyesületek, szervezetek által juttatott támogatásokat, segélyeket, majd az egyetemek által a tandíjkezdményekkel közvetve nyújtott támogatást is. Magyary Zoltán idézett emlékiratában 1929-ben mintegy évi 2½ millió pengőre becsülte azt a támogatást, melyet a magyar ifjúság az állam, a társadalom és az egyetemek révén kapott. Ha ezt az összeget 20 évre átszámítva talán magasnak is találjuk, s mintegy évi 1-1 y<sub>2</sub> millió pengőt veszünk becsült összegként fel, akkor is az utolsó 20 esztendő alatt összesen mintegy 25-30 millió pengős összeget kapunk, melyet a magyar diákság közvetlen és közvetett segély formájában élvezett, ami az ország teherbíró képességét tekintve igen nagy áldozatot jelent – a magyar jövőért, a magyar ifjúságért.

A diákszociális gondoskodás ma már egyre inkább szerteágazó feladatkörre alakul át, s az állástalan diplomások ügyei, a Nemzeti Önállósítási Alap, az önkéntes Nemzeti Munkaszolgálat és munkatábor – melyekről kiváló előadások hangzottak itt már el – tulajdonképpen ebből a problémából, innen indultak el.

Az egyetemi diákság szociális gondozása ma valóban nemzeti jövőt formáló igazgatási feladat, s ezért felelősségteljes mindazok számára, akiknek abban – bárminő viszonylatban és kapcsolatban – részük van.